

Јасмина С. Петровић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Слободан М. Миладиновић
Универзитет у Београду
Факултет организационих наука

УДК 316.347:323.1-057.875(497.11 Ниш)

ПРОФИЛ ЕТНИЧКОГ ДИСТАНЦИРАЊА СТУДЕНАТА УНИВЕРЗИТЕТА У НИШУ¹

Сажетак: Полазећи од става да је периодично утврђивање социјалне дистанце један од могућих начина да се прецизније сазна о капацитетима једне заједнице за интегративне и развојне процесе, али и постојање манифестних и латентних друштвених и политичких релација које воде у супротном смеру као и начин да се утврди развијеност демократске политичке културе, испитивана је социјална дистанца студената Универзитета у Нишу. У раду су представљени налази истраживања социјалне дистанце према припадницима дванаест народа, укључујући и припаднике конститутивних народа некадашње Југославије (СФРЈ). Истраживање је обављено на репрезентативном узорку студената (субкластер типа), применом Богардусове скале модификоване сходно искуствима истраживане популације.

Кључне речи: етничка дистанца, међуетнички односи, скала социјалне дистанце, студенти

1. Уводна реч

Премда етничка структура Нишавског округа није у тој мери хетерогена као у неким другим деловима Србије, повремено утврђивање етничке дистанце има смисла у светлу сагледавања развијености демократске политичке културе. Оно поприма додатну важност када је реч о студентској популацији као делу становништва које ће у будућности бити креатор политичке културе, али и носилац развојних и интегративних процеса у земљи. Однос према припадницима различитих етничких група, не/спремност да се са њима сарађује и живи у заједничком социјалном простору јесте део културе поимања другог и другости која може бити један од блокатора међуетничког дијалога или, пак, важан фактор социјалне интеграције. Додатну тежину испитивање етничке дистанце поприма ако се има у виду да скоро сваки десети испитаник потиче из погра-

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 179074: *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* и пројекта 179013: *Одрживост идентитета Срба и националних мањина у пограничним општинама источне и југоисточне Србије*, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

ничних општина источне, југоисточне или јужне Србије, које имају нешто хетерогенију етничку структуру. Поменуто се чини посебно важним нарочито када се има у виду да етничке предрасуде могу бити значајна препрека за сарадњу и успостављање добрих односа међу људима, као и погодан супстрат за изазивање нетрпеливости и сукоба (Кандидо-Јакшић, 2008: 150). Иако се ради о релативно трајним диспозицијама/ставовима који сабиру мноштво културних, историјских, политичких и социјалних утицаја, налази других истраживања сведоче да критеријуми за не/прихватање припадника других етничких група показују одређени степен осцилације услед актуелних социјалних превирања (Иванов, 2008: 61), отуда и додатна потреба за њиховим повременим испитивањем. У глобалу, ако изузмемо из посматрања територију Косова, Србија је данас етнички релативно хомоген простор с обзиром на то да се више од 85% становништва етнички изјашњава као припадници српског народа/нације. Но, и поред тога, данас на простору Србије живе припадници већег броја других етничких група. С неким од тих народа су већински Срби током ближе или даље прошлости били у сукобима различитог интензитета. Ране многих од тих сукоба су још увек свеже. Ако узмемо у обзир да је код нас етничка хомогенизација и даље релативно јака, као и да етничка идентификација на овом простору за многе још увек представља централну осу личног идентитета, тада морамо рачунати и на то да један број грађана Србије неће бити расположен за пуну нормализацију међунационалних односа. Ово тим пре ако узмемо у обзир и чињеницу да је током ратова из деведесетих у Србију досељен не мали број Срба из ратом захваћених подручја, од којих су неки одлучили да овде и остану. Може се претпоставити да је већина њих са собом понела и своје ратне трауме које и данас резултирају неповерењем према другом и другачијем и природним страхом од понављања једном преживљених зала националних еуфорија. Кад све наведено, а и много другог, узмемо у разматрање производи становиште да је неопходно развијати политичку културу и уопште социјалну климу у којој етнички идентитети неће имати пресудну улогу како у друштвеном животу тако и у интерперсоналним комуникацијама. Стога је веома битно познавати стање на терену и понекад заћи чак и у најинтимније сфере људске психе не би ли се превазишле етничке стереотипије и уопште предрасуде о припадницима других етничких и осталих група. У том смислу неопходно је периодично истраживати стање међунационалних односа укључујући и истраживање етничких дистанци не само у Србији већ и у ширем региону и спроводити перманентну социјалну акцију на међусобном приближавању различитих народа и њихових култура. Без тога на можемо очекивати да ће у скоријој будућности доћи до смиривања међунационалних тензија и превазилажења конфликтних ситуација.

Циљ истраживања етничких дистанци, између осталог, треба да буде и утврђивање размера и међусобног односа конфликтног потенцијала и капацитета за сарадњу међу припадницима различитих етничких група а посебно оних које су у новије време биле у директним сукобима. На бази ранијих истраживања можемо претпоставити да је конфликтни потенцијал, исказан кроз

повишену дистанцу, још увек присутан и то посебно према народима са којима је српски народ током ближе историје имао директне сукобе. Пре свега се јак конфликтни потенцијал може претпоставити према Албанцима, а потом и према Муслиманима/Бошњацима и Хрватима.

2. О примењеној методологији и узорку

Као инструмент за испитивање етничке дистанце коришћена је Богардусова скала, осмишљена да „мери“ осећање блискости/удаљености у односу на етничку групу према којој се испитује однос (Bogardus, 1925: 216–226). Скала је за ову прилику модификована према студентској популацији којој су понуђени социјални односи о којима постоји реално искуство испитаника. За потребе истраживања чије резултате наводимо мерен је став испитаника према седам врста друштвених релација од оне која подразумева најмању блискост – прихватања суживота у истој земљи, до пристајања на најинтимнију везу – дакле, на брачну, односно емотивну релацију.² Сваки од понуђених друштвених односа било је могуће прихватити или одбацити. Користећи методологију коју су бројни истраживачи примењивали – да се укупна дистанца исказује израчунавањем просечне вредности броја одбијених социјалних контаката за сваку од етничких група према којима се она мери – добијен је прецизан увид о не/пожељности сарадње са припадницима појединих народа, упоредив са налазима низа других истраживања.

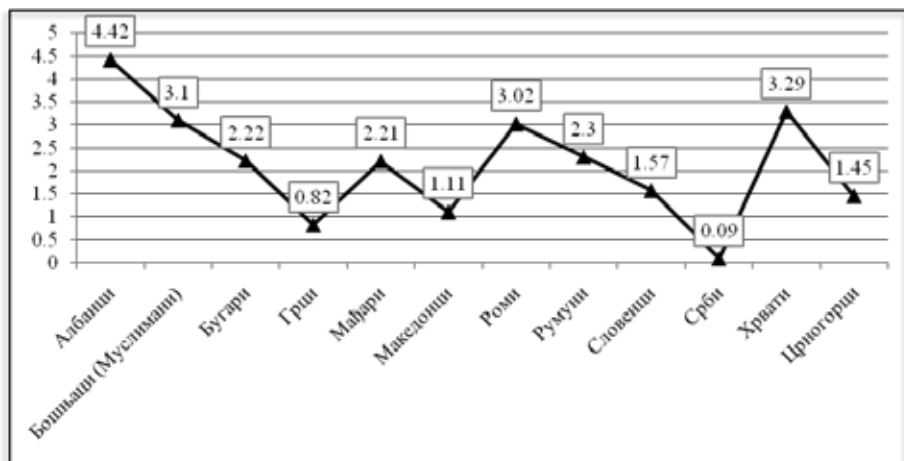
Испитивање чије резултате представљамо реализовано је на узорку субкластер типа од 817 студената Универзитета у Нишу.³

² Тврдње су биле следеће: да живи у мојој земљи; да живи у мом граду; да живи у мом суседству; да студира на истом (факултету); да ми буде професор, асистент, на факултету; да ми буде пријатељ; да се забављам, будем у браку с њим/њом.

³ Реч је о испитивању које је реализовано као део ширег истраживања планираног на 2400 студената у Србији, Македонији и Бугарској у три универзитетска центра (Ниш, Битољ и Велико Трново), при чему је сваким подузорком обухваћено по 800 студената. Узорковање је подразумевало пет корака: груписање студената појединих факултета у три групације (друштвено-хуманистичке, техничко-технолошке, медицинске и природно математичке науке у сваком подузорку); случајни одабир високошколских установа; сачињавање кумулативног списка година студија (укључујући све одсеке са изабраних факултета) и случајни избор година студија (I, II, III, IV,V) из тог списка; формирање кумулативног списка група за вежбе из обавезних предмета са година које су ушле у узорак; случајни избор група довољан да би се досегла предвиђена величина узорка. Подузорак за Србију реализован је на 56,73% студената из групације друштвено-хуманистичких наука (Економски, Правни и Филозофски факултет), 20,72% из техничко-технолошке и 22,55% (Грађевинско-архитектонски и Електронски факултет) студената из групације медицинских и природно-математичких наука (Природно-математички факултет). Истраживање је обављено на 13 различитих студијских програма/смерова из прве групације, 8 студијских програма из друге групације и пет студијских програма из треће групације. У реализованом узорку било је 40,6% студената и 59,4% студенткиња.

3. Резултати истраживања и дискусија

Добијени резултати на свим ајтемима и срачунати просечни скорови на скали етничке дистанце упућују на чињеницу да су студенти Универзитета у Нишу највећу дистанцираност показали према албанском народу (скор 4,42) – графикон 1. Овај налаз не изненађује, ако се имају у виду не само резултати других истраживања спроведених на општој популацији, већ и налази испитивања извршених на студентској популацији која студира на другим универзитетима у Србији (Петровић, 2010; Шуваковић, Петровић, 2010; Petrovic, Suvakovic, 2013). Наиме, наведени податак се појављује као константа у свим претходним, у којима је бележена велика социјална удаљеност Срба у односу на ову етничку групу (Pantić, 1989; Ваћевић, 1990; Kuzmanović, 1994; Miladinović, 2007; Miladinović 2007a; Иванов, 2008; Kandido-Jakšić, 2008; Popadić, 2010) али и највећи степен узјамног дистанцирања међу припадницима ових националних група⁴, и то нарочито од осамдесетих година и касније. Да би се боље схватио овако висок скор дистанце према Албанцима треба поменути да је прикупљање података⁵ на терену обављено непосредно након тешких преговора о интегрисаним границама и регионалном представљању Приштине (8. новембар 2012) као и пробне примене споразума о граничним прелазима. Од исхода наведених догађаја зависила је одлука шефова држава и влада Европске уније хоће ли бити одређен датум отпочињања преговора о прикључивању Србије Европској унији (11. децембар 2012). Вишенедељна неизвесност око „европског пута“ Србије тумаченог искључиво у контексту условљавања напретком разговора Београда и Приштине, обележена изразитом тензијом на релацији Срби – Албанци, заострила је и онако лоше међунационалне односе, што је према суду истраживача резултирало и повишеном дистанцом.

Графикон 1. Приказ укупних скорова етничке дистанце студената Универзитета у Нишу

⁴ На овом месту је поменут само занемарљив део истраживања у којима се констатује наведена правилност.

⁵ Подаци су прикупљени у периоду између 10. и 21. децембра 2012. године.

Нешто мању, али још увек веома изражену дистанцу, популација студената Универзитета у Нишу, показује према Хрватима (3,29), Бошњацима (3,10) и Ромима (3,02), што би значило да се у просеку одбија три и више понуђених социјалних односа. Када је реч о социјалној удаљености према хрватском народу, треба рећи да узајамно дистанцирање и стереотипно означавање забележено и у неким другим истраживањима (нпр. Турђачанин, 2004; Petrovic, Suvakovic, 2013) има своју историјску позадину у не тако давним догађајима на југословенском простору. У том смислу, изражена етничка дистанца према поменути бившим југословенским народима изискује посебан осврт, нарочито ако се има у виду да је међусобна етничка дистанцираност у Југославији била веома ниска, готово све до њеног распада у предвечерје грађанског рата (Кандидо-Јакшић, 2008).

Налази на етничкој дистанци у дугом временском периоду током живота у заједничкој држави показивали су да, нарочито међу младим људима, влада уверење да је национални оквир преузак за идентификацију (Supek, 1963; Rot i Havelka, 1973; Pantić, 1989; 1991). У кратком временском периоду након избијања рата етничка дистанца је изразито порасла међу припадницима свих националности. Томе су допринели не само политички догађаји, него и њихова медијска слика која је у дужем временском периоду била у функцији систематске пропаганде. Након разбијања Југославије, како резултати бројних студија показују, формирање наглашене негативне представе и етничко дистанцирање према свим экс-југословенским народима, изузев властитог, задржало се на целој територији бивше Југославије. Етничке предрасуде и дистанца, манифестне између осталог, кроз негативни наратив о другима и избегавање било каквих социјалних контаката са другима су тек први корак у једном низу последица које може произвести нарушавање етничких односа. Оно што следи јесте ограничавање или ускраћивање разних права, потом физички напад или драстичније последице (Allport, 1954: 8). Слично ће утврдити и Руди Супек не само одређујући појам етничких стереотипа, него и маркирајући разлике између етничких предрасуда и других врста социјалних предрасуда. Он је тврдио да се разлика састоји „управо у лаком изазивању регресије у погледу групног агресивног понашања, односно групне идентификације у циљу мобилизације према неком вањском непријатељу“ (Supek, 1973: 81). Били смо непосредни сведоци наведеног раста последица негативних представа о другом и етничког дистанцирања током трагичног расплета југословенске кризе.

И након више година од започињања рата, значајним делом захваљујући и продуженој политичкој кризи, распаду заједничке државе са Црном Гором (СРЈ) и коначно догађајима у вези са косметском кризом, профил етничке дистанцираности студентске омладине показује да је неповерење према бившим југословенским народима изражено међу младим људима. Оно је маркантно, нарочито када је реч о народима са којима су вођени и ратни сукоби, што показују не само резултати испитивања чије налазе представљамо, него и налази других истраживања етничке дистанце и етничких стереотипа спровођени минулих година на студентској популацији (нпр. Турђачанин, 2004; Petrovic, Suvakovic, 2013).

Када је реч о Ромима, потребно је указати да постоји правилност у повећаном дистанцирању, што је један од најстабилнијих налаза у испитивању међуетничке удаљености и то не само у Србији већ и шире, на подручју Балкана (Мантарова, Закхариева, 2007; Иванов, 2008). Традиционално већа дистанца бележена је у свим истраживањима, независно од примењене методологије (видети нпр. Лазар 2005; Митровић, 1996; Миладиновић, 2008). Образложење би се могло потражити у снажној вези између забележене дистанце и дуготрајно установљеног „етнокласног“ или „субпролетерског“ (Митровић, 1990) положаја ове етничке групе условљеног константним дејством механизмима социјалне искључености. Опстанак на маргини друштва и изван институција, те укупни социјални статус ромске етничке групе у друштвеном простору, уз укореване стереотипе већинских народа о овој етничкој групи (Лазар, 2005: 263), водили су константном дистанцирању од њених припадника каткад „исканом и у отвореној агресивности“ (Митровић, 1996: 815), иако су Роми током историје делили судбину већинских народа на Балкану, па и у Србији.

Може се изрећи констатација да је висока етничка дистанца према Ромима продукована не политичким противречностима, као што је то случај са Албанцима, Хрватима и Муслиманима/Бошњацима, већ социјалним факторима, прецизније речено њиховим начином живота. Роми су, од како су се појавили на овим просторима, били одбацивани и изоловани од остатка друштва. Из тога је следила и њихова социјална маргинализација која је подстицајно деловала на укоревивање негативних стереотипија што је на дуги рок само учвршћивало дистанцу према њима.

Укупна мера социјалне дистанце према припадницима етничких група које и данас чине део етничке структуре становништва Србије, поготово у њеним пограничним деловима, нешто је нижа него према већ поменутиим конститутивним народима из бивше заједничке земље. Тако, дистанцираност према припадницима румунског (2,3), бугарског (2,22) и мађарског (2,21) етноса узима приближне вредности које се налазе на доњем прагу умерено изражене друштвене удаљености и како видимо она је већа него према „традиционално“ пожељним народима који су такође улазили у састав СФРЈ.

За разлику од социјалне удаљености исказане према припадницима хрватског и бошњачког народа која се налази на горњем прагу умерено високог скорa на скали етничке дистанце, према припадницима словеначког, македонског и црногорског народа показана је знатно мања одбојност. Тако скор укупне дистанце према Словенцима износи 1,57, према Македонцима износи свега 1,11, док је према културолошки и историјски блискијем црногорском народу он нешто већи (1,45). Из наведених налаза могуће је уочити да је некада у већој мери изражено дистанцирање у односу на Словенце опало, док је однос према припадницима македонског народа углавном стабилан, те се они и даље опажају као пожељни за сарадњу.

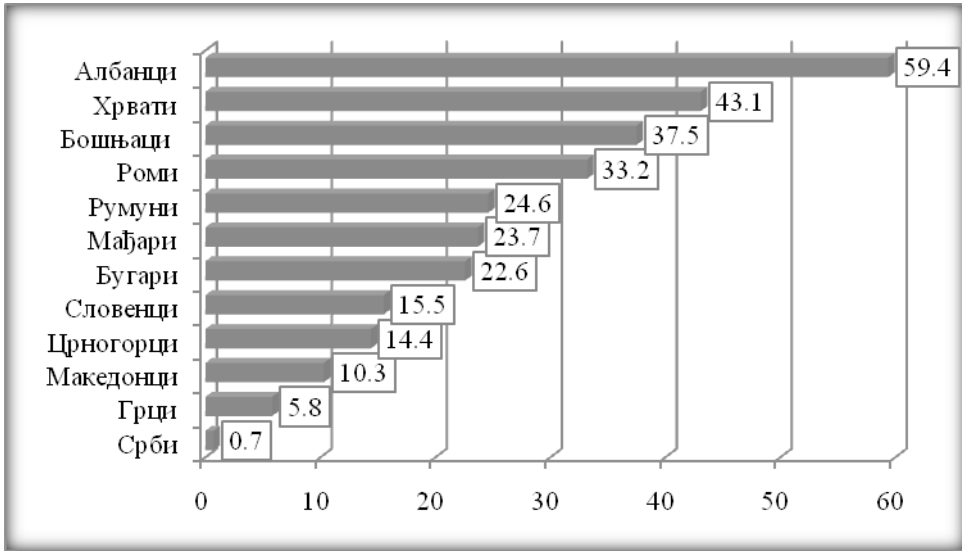
Сасвим је извесно да је однос Срба и Црногораца последњих деценија претрпео извесне трансформације, што потврђују не само размотрени налази, него и чињеница да су крупни политички „догађаји“, попут иступања Црне

Горе из државног савеза са Србијом, потом и званични политички став према признавању тзв. независног Косова, расправе око аутентичности црногорског језика, Цркве итд, ишли у правцу узајамног удаљавања и смањивања сарадње и узајамне упућености припадника наведених етничких група. О томе да актуелна социјална и политичка превирања донекле боје профил етничког дистанцирања и да имају одређену тежину приликом формирања представа о представницима појединих етничких група, слажу се и други аутори, а истраживања изведена пре и после поменутих крупнијих политичких „догађаја“ који су обележили „захлађење“ односа српског и црногорског народа на непосредан начин то и потврђују (Петровић, 2010; Petrovic, Suvakovic, 2013; Миладиновић 2007). На поменуто наводе и закључци и када је реч о односу према другим народима. Илустративан пример је поређење налаза два истраживања изведена на студенској популацији Универзитета у Косовској Митровици у распону од три године које показује значајан пораст етничке дистанце према албанском народу. Имајући у виду да је друго истраживање изведено у јеку расправе и преговора о статусу Косова и Метохије, постоји оправдана претпоставка да је смањивање толеранције према Албанцима одговор на актуелна политичка превирања која су допринела осећању несигурности на простору Косова и Метохије. Исто тако, када се пореде укупни скорови етничке дистанце добијени на студентској популацији која студира на Космету са онима добијеним у Нишу и у престоници, очигледан је утицај не само актуелног социјалног и политичког миљеа (па и на локалном нивоу) на релативно трајну структуру ставова према припадницима других етничких група (видети графикон 1 у Прилогу).

У испитивању етничке дистанце чије налазе наводимо, најмањи степен удаљености у социјалном простору забележен је, осим када је реч о односу према припадницима већинског, српског народа (0,09)⁶ и према припадницима грчког народа (0,82). У историјском контексту посматрано, однос према Грцима није био оптерећен међуетничким сукобима и трвењима, те је међу овим суседима негован мање или више сараднички и неутралан однос.

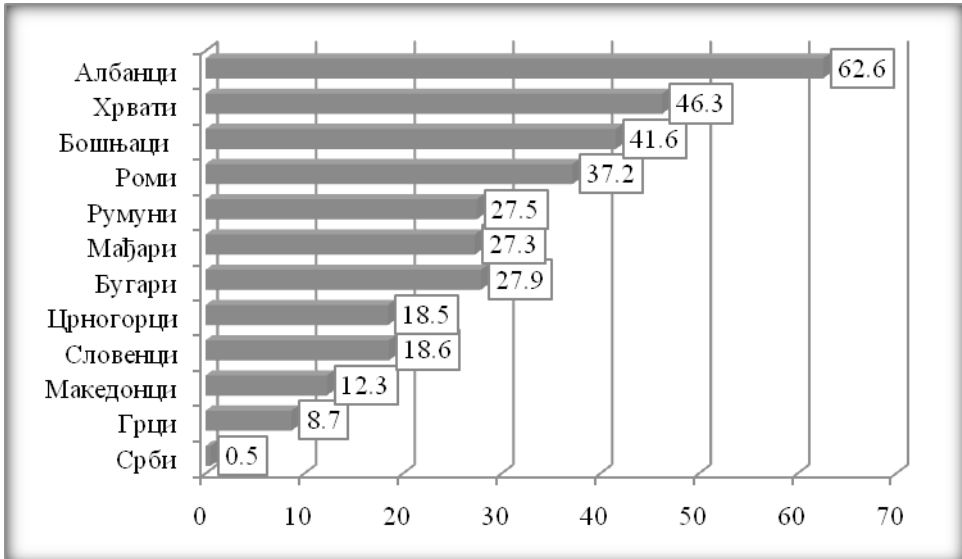
Када померимо фокус на расположење испитиване популације за ступање у појединачне социјалне релације понуђене у скали, учожавамо да у случају првог ступња дистанце, односно не/пристајања на „најлабавији“ социјални контакт – живот у истој држави, испитаници показују највећу дистанцираност према припадницима албанске етничке групе. Наиме, скоро 60% студената не би пристало да Албанци живе у њиховој држави, без обзира на чињеницу да албански народ чини знатан део етничких група који не припадају већинском народу Републике Србије. Нешто мања одбојност, али још увек значајна, испољена је према Хрватима и Бошњацима, као и према Ромима које у својој држави не жели чак трећина испитаних студената (графикон 2). Најпожељнији за живот у истој држави, осим припадника већинског српског народа, су Грци, које у својој земљи не жели сваки двадесети студент.

⁶ Имајући у виду националну припадност испитаника, значи према сопственом народу.

Графикон 2. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група за живот у властитој земљи

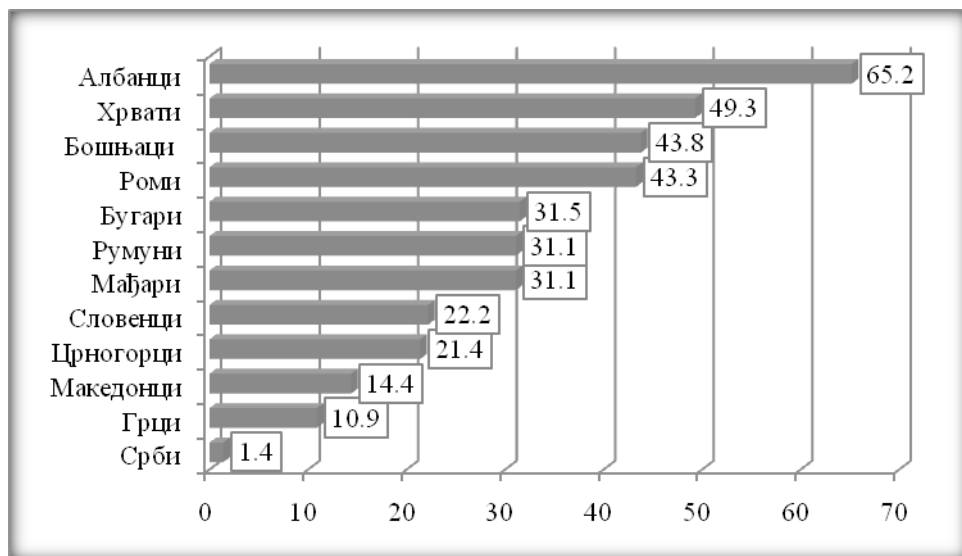
Сличан распоред одговора добијен је и када је у питању суживот у истом граду, с тим што је према припадницима свих народа дистанца наглашенија (већи постотак одбијања да се прихвати суживот у истом граду с припадницима одређеног народа, неголи у истој држави), што је и очекивани налаз имајући у виду логику која стоји у основи замисли скале етничке дистанце (графикон 3).

Графикон 3. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група за живот у властитом граду

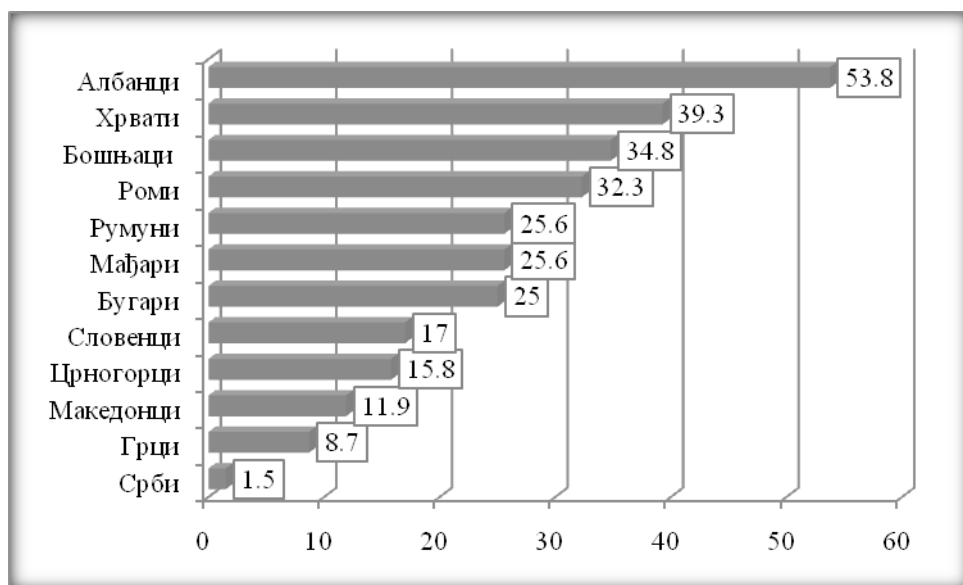

Поменута тенденција пораста етничке дистанцираности се повећава и када је реч о још ближим, суседским односима, при чему остаје сличан распоред неприхватања појединих народа за поменути социјални однос изузев када је реч о Бугарима, које испитивана популација у мањој мери прихвата него када је реч о Румунима и Мађарима. Такође, могуће је запазити да се разлика у дистанцираности према одређеним групама смањује, па су тако Бошњаци као суседи готово у идентичном постотку непожељни као и Роми. Но, разлика у пожељности између оних група према којима је исказан највиши и најнижи степен етничке толеранције остаје и даље велика (графикон 4).

Графикон 4. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група за живот у суседству

Професионални однос у виду студирања на истом факултету испитивана популација у мањем обиму одбија него суседске односе, али и све друге размотрене социјалне релације. Постотак одбијања се креће од 1,5 када је реч о Србима и 8,7% за припаднике грчког народа до 53,8% када је реч о албанској етничкој групи према којој је поново испољена најмања етничка толеранција (графикон 5). Да ли је посреди сазнање студената о томе да је данас нужна и пожељна размена студената на различитим високошколским установама и да се она не доводи у питање због етничке нетрпељивости, или је у питању опажање да није реч о типу блиских социјалних релација, остаје питање за неко ново истраживање.

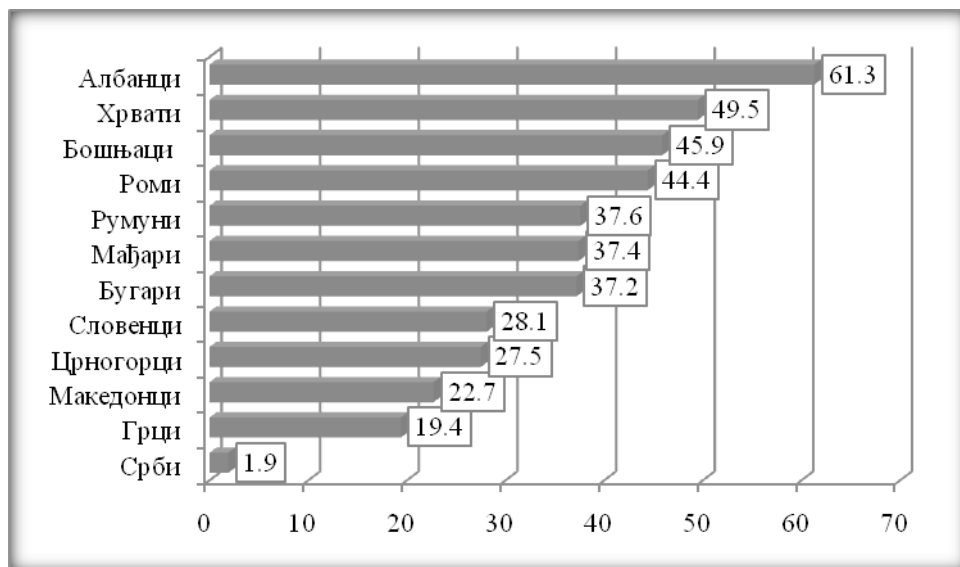

Графикон 5. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група као студенте на свом факултету

Код професионалних социјалних контаката који подразумевају односе субординације (у случају испитиване популације то је било не/прихватање припадника других народа као асистената и професора на свом факултету), бележи се пораст дистанцирања до дуплирања постотка неприхватања у односу на претходни социјални однос који подразумева пристајање на заједничко студирање. Највећи пораст дистанце бележи се према Мађарима, Бугарима, Ромима, Бошњацима, али и Грцима, Македонцима и Црногорцима. Пораст нетолеранције у овом социјалном односу је нешто мањи када је реч о групама према којима је забележена највећа укупна дистанца, с тим што распоред у њиховој непожељности за поменути врсту социјалне релације остаје идентичан, па Албанци и Хрвати остају најнепожељнији и у улози предавача на факултетима. Из поменутих налаза могуће је закључити да константа, забележена и у другим истраживањима, када су у питању друштвене релације које подразумевају одређен хијерархијски однос, остаје и у случају испитиване студентске популације.

У једном од ранијих истраживања (Miladinović 2007) показало се да грађани Србије, после Срба и Руса а пре припадника свих осталих народа као и најбројнијих националних мањина са простора бивше Југославије, најрадије прихватају да им буду руководиоци на послу Немци и Словенци за које важи стереотип да су радни, педантни, организовани, дисциплиновани што наводи на претпоставку да у свести грађана Србије постоји уверење да би њихово присуство на руководећим местима наших предузећа могло значити и отварање врата за потенцијални економски напредак. У садашњем истраживању субординација не подразумева класичног руководиоца, шефа, старешину или неког

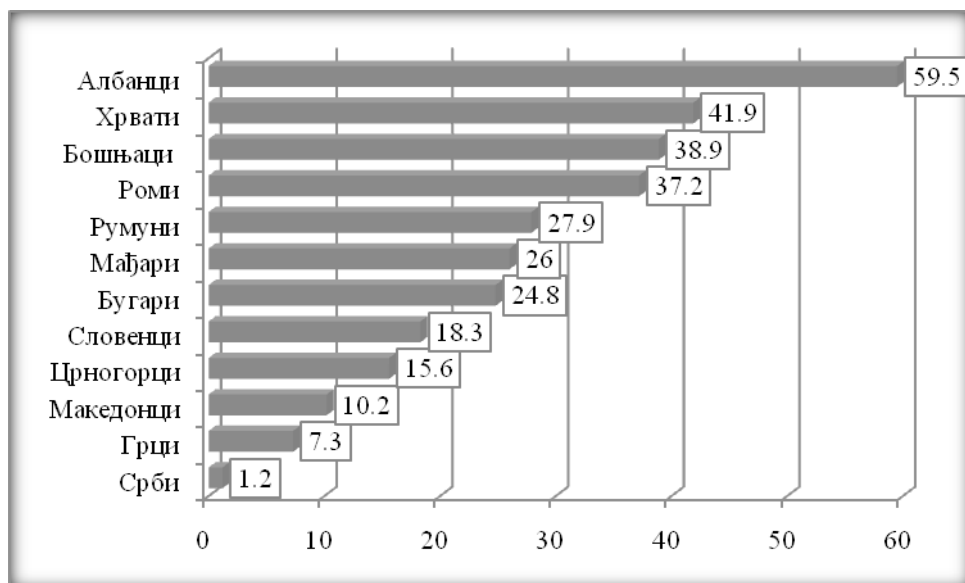
другог надређеног већ особу која има образовни, културни па чак и идеолошки утицај. Чини се да специфичност посматраног друштвеног односа, као и у случају већ поменутог истраживања, указује на прикривену етничку затвореност коју кроз друге аспекте социјалних дистанци није лако увек уочити. Образовни процес због својих специфичности представља и облик међугенерациског репродуковања културних, идеолошких и других вредности. Повећана дистанца у овом друштвеном односу, између осталог, указује и на потенцијални страх да би у критичним моментима припадници других народа, у улози универзитетских наставника, могли направити извесну штету националној култури и националној самобитности матичног народа. На страну колико је такво уверење (не)оправдано, савремени токови у образовном процесу стављају у први план мобилност студената и наставника а са њима превазилажење етничких граница у повезивању актера образовног процеса. Овај налаз указује на присуство латентне дистанце која представља конфликтни потенцијал који се у тренуцима наглашених криза може лако пренети са односа субординације и из образовног процеса и на остале друштвене односе.

Графикон 6. Постотак студената који не прихватају припаднике побројаних етничких група као предаваче на свом факултету

Спремност студената за прихватање пријатељских односа с припадницима различитих народа и у овом истраживању је већа него када је реч о професионалним релацијама или суседским односима. Разлике досежу и преко 10%, при чему је и даље идентичан распоред не/пожељности, па су испитиваној популацији за пријатеље најмање прихватљиви Албанци (59,5%), Хрвати (41,9%) Бошњаци (38,9%) и Роми са 37,2% одбијања. Према пожељности за пријатељска дружења најблискији су им поново Срби (1,2%) и Грци (7,3%).

Премда је реч о односу који се сматра најближим после најинтимнијих социјалних односа, етничка дистанца с обзиром на пријатељство, као и у другим истраживањима, мања је просечно узевши за око двадесетак процентних поена у односу на етничку удаљеност у вези с браком.⁷

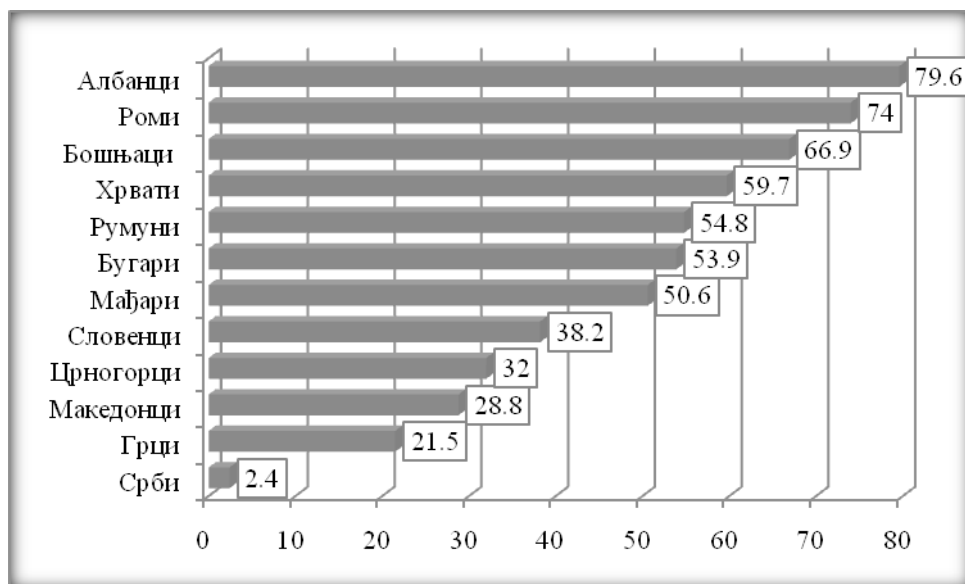
Графикон 7. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група за пријатеље

У зони најинтимнијих социјалних односа студенти очекивано показују и најмањи степен етничке толеранције. Најмање пожељни као емотивни партнери или брачни сапутници су и даље Албанци са којима не жели ту врсту везе чак 79,6% испитаних студената, но за тим постотком не заостаје ни онај који се односи на одбијање ове врсте социјалних контаката с Ромима. Са њима скоро три четвртине испитаних (74%) не жели да успостави емотивну везу или ступи у брак. Слична је ситуација и с Бошњацима које не жели две трећине испитаника у наведеној улози, док су Хрвати „тек“ на четвртом месту по непожељности. Најпожељнији и даље остају Грци са 21,5% одбијених релација и Срби са 2,4% одбијања.

Да би емотивна веза у било ком, формализованом или неформализованом, облику била успешна потребно је да се сложи великих број фактора од психолошких до социјалних. Није потребно посебно доказивати да се етничка заједница код многих доживљава као продужена породица, као заједница културно и духовно једнаких те да се друге етничке групе у том контексту доживљавају као далеке и различите. Стога је хипотетички партнер у највећој мери

⁷ Нпр. Неки индикатори расположења грађана Србије на крају 2002., Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење, ИДН, Београд, 2003. стр. 51.

одговарајући ако припада истом културном кругу тј. ако дели исте вредности, веровања обичаје, припада истој традицији у свим аспектима свакодневног живота итд. Чини се да духовна блискост, исказана кроз религијску припадност и језик има велики значај, мада остаје збуњујуће високо прихватање Грка са којима евидентно не делимо заједнички језик али их очигледно испитаници доживљавају духовно блиским, између осталог због заједничке религије, која је додуше заједничка и са Румунима и Бугарима. Штавише, српски и бугарски језик су слични у мери да је могуће и споразумевање без познавања језика оног другог. Међутим, новија политичка историја односа Србије с поменутиим народима била је обележена и ратним сукобима, борбама око територија и другим неспоразумима. Са Румунима није било већих сукоба али је повремено било међусобног испостављања територијалних претензија што би можда могао бити разлог за присуство етничке дистанце. Један од могућих разлога високог прихватања сарадње са Грцима у свим посматраним друштвеним односима, упркос језичким и другим разликама, може бити тумачен у светлу чињенице да се између Србије и Грчке налази Македонија као тампон зона која је амортизовала потенцијалне сукобе тако да ове две државе а са њима и њихови матични народи, нису имали прилике за сукобљавања. Овоме треба додати и велику материјалну, моралну и политичку помоћ коју је Грчка, нарочито током криза из деведесетих али и косовске кризе до данашњих дана, пружала Србији и српском народу.

Графикон 8. Постотак студената који не прихвата припаднике побројаних етничких група за емотивног или брачног партнера

Уместо Закључка

Не само профил укупног етничког дистанцирања, већ и резултати добијени на појединим ајтемима Богардусове скале показују сличности са претходним истраживањима. Наиме, када резултате размотримо према испитиваним социјалним релацијама за које је од испитаника тражено да се изјасне у форми прихватања или одбијања, уочавамо присуство још једне константе забележене у другим истраживањима. Већина испитаних одбија сарадњу с припадницима других етничких група у зони највеће блискости дакле, када је реч о спремности за заснивање брачне заједнице са њима. И премда је уобичајено да се и пријатељски однос тумачи као врста интимнијих социјалних релација које људи успостављају, интересантно је да су студенти неретко били толерантнији према припадницима других народа када је реч о пријатељским релацијама, неголи када су у питању професионални односи који укључују субординацију. Наиме, респонденти су радије прихватили пријатељске односе са представницима појединих народа, него што су то чинили у случајевима када су их видели као своје предаваче на установама на којима студирају. У неким случајевима, испитаници би их пре прихватили за пријатеље неголи за колеге на факултету.

На примеру дистанцирања у представљеном истраживању једнако као и у ранијим испитивањима на југословенској и српској популацији могуће је потврдити констатацију да „образци једностраног и обостраног етничког (не) дистанцирања [...] уверљиво показују да су 'на делу' различити чиниоци – историјски, културни, религијски, језички, персистирање прошлости итд“ (Ваћевић, 1990: 161). Такође, налази истраживања наводе и на закључак да је профил етничке удаљености или блискости условљен актуелним социјалним чиниоцима, нарочито у временима интензивног превирања какав је био период стасавања студентске омладине испитане у овом истраживању.

Генерално се може констатовати да на простору Србије постоји евидентна етничка дистанца која се базира на сукобима из ближе или даље прошлости (пре свега према Албанцима и Муслиманима/Бошњацима, па и Хрватима), односно на религијским разликама (пре свега према народима који су исламске а, затим, донекле и католичке вероисповести) али и на језичким разликама. Значајно слабија дистанца је видна код народа са којима српски народ има доста заједничког, почев од заједничке историјске судбине, исте верске припадности али и сличног језика (Црногорци и Македонци). У случају Црногораца треба напоменути да је, из поменутих разлога, последњих неколико година дошло до повећања етничке дистанце. Време ће показати да ли се ради о променама узрокованим дневнополитичким дешавањима или су у питању релативно трајне промене у конфигурацији националних идентитета на простору Западног Балкана.

Охрабрује чињеница да добијени налази, упркос томе да етничка припадност и даље представља релевантан аспект личног и колективног идентитета (Миладиновић, 2007: 125), сугеришу да је значајан део испитиване популације спреман на сарадњу са припадницима других народа, те изузмемо ли

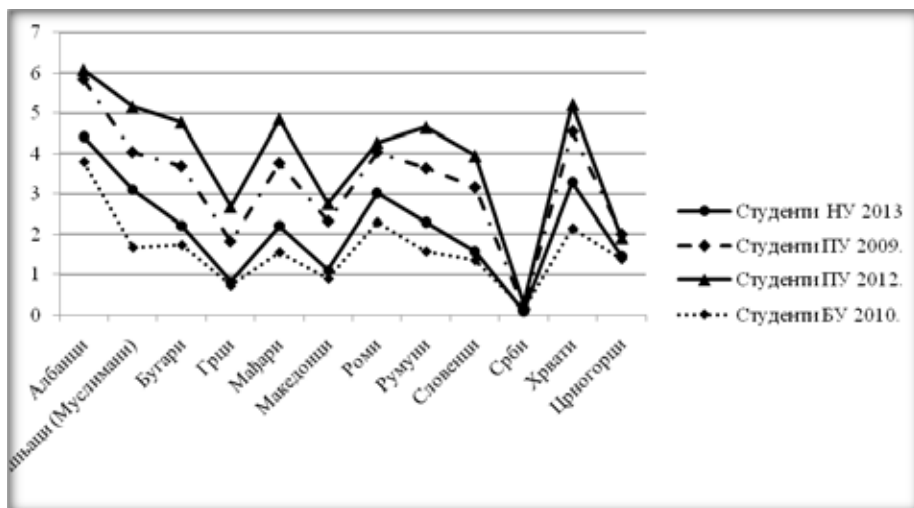
„традиционално“ већу дистанцираност према припадницима неколико народа, будући најобразованији део становништва југоисточне Србије показује склоност за дијалог и међуетничку сарадњу. Практично, натполовична дистанца је регистрована само према Албанцима и у односу на потенцијално прихватање емотивних веза са представницима других народа. У првом случају реч је о народу који се од Срба разликује у многим аспектима свакодневног живота (језик, религија, обичаји итд) а у другом случају се ради о друштвеном односу који задире у најинтимније сфере људског живота те је природно очекивати да ће у тој сфери свако тражити другог по принципу највеће сличности.

Литература

- Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. New York, London, Amsterdam, Sydney: Reading MA Ltd, Addison-Wesley.
- Баћевић, Љ. (1990). Национална свест омладине. У: С. Михаиловић и др (ур) : *Деца кризе – Омладина Југославије крајем осамдесетих*. Београд: ИДН, Центар за политиколошка истраживања и јавно мњење.
- Bogardus, E. S. (1925). Measuring Social Distances. *Journal of Applied Sociology*, 9, 216–226.
- Golubović, Z., Kuzmanović B., Vasović M. (1995). *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba*. Београд: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Filip Višnjić.
- Иванов, Ј. (2008). Међуетнички односи на Балкану у светлу етничке и конфесионалне дистанце. У: *Квалитет међуетничких односа и култура мира на Балкану*, Д. Ђорђевић и Д. Тодоровић (ур), 59–75. Ниш: ФФ у Нишу, Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Нишу.
- Kandido-Jakšić, M. (2008). Social Distance and Attitudes Towards Ethnically Mixed Marriages. *Psihologija*, 41(2), 149–162.
- Kuzmanović, B. (1994). Socijalna distanca prema pojedinim nacijama. U M. Lazić (ur) *Razaranje društva: Jugoslovensko društvo u krizi 90-ih*. Београд: Filip Višnjić.
- Лазар, Ж., Коковић, Д. (2005). Етничка дистанца у Војводини – резултати истраживања. *Социолошки преглед*, 39(3), 251–264.
- Mantarova, A., Zakharijeva, M. (2007). Ethnic Tolerance in Bulgarian Society, у: Митровић, Љ. Ур., *Идентитети и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, 265–276. Ниш: ЦСИ ФФ Универзитета у Нишу.
- Miladinović, S. (2007). Stanje nacionalne tolerancije u Srbiji. U: Matejić, V. (ur). *Tehnologija, kultura, razvoj*. стр. 164–173. Београд: Udruženje „Tehnologija i društvo“ Institut „Mihajlo Pupin“, Centar za istraživanje razvoja nauke i tehnologije.
- Миладиновић, С. (2007а). Национални идентитет у зони највеће дистанце. У: Митровић, Љ. (ур) *Идентитети и култура мира у процесима глобализације и регионализације Балкана*, 117–129. Ниш: ЦСИ ФФ Универзитета у Нишу.
- Миладиновић, С. (2008). Етничка и социјална дистанца према Ромима. *Социолошки преглед*, 42(3), 417–437.

- Митровић, А. (1996). Положај Рома у друштву – Могући приступ истраживању ромске популације. У: М. Маџура и В. Становчић (ур). *Положај мањина у Савезној Републици Југославији*, 807–818, Београд: САНУ.
- Pantić, D. (1989). Društvena distanca. У: V. Goati (ur). *Jugoslaveni o društvenoj krizi*. Београд: Izdavački centar Komunist.
- Pantić, D. (1991). *Jugoslavija na kriznoj prekretnici*. Београд: IDN.
- Петровић, Ј. (2010). Међуетнички односи на Косову и Метохији посматрани кроз призму етничке дистанце. У: У. Шуваковић (ур). *Косово и Метохија у цивилизацијским токовима*, књига 4, 707–724. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини.
- Petrovic, J., Suvakovic, U. (2013). „We“ and „others“ – Stereotype attitudes of serbian student youth. *Вестник РУДН, серија Социологија* (4): 52–65.
- Popadić, D. (2010). „Put iz bratstva i jedinstva – etnička distanca građana Srbije“, u Mihailović, Srećko (ur). *Kako građani Srbije vide tranziciju, istraživanje javnog mnjenja tranzicije*, str. 105–121. Београд: Friedrich Ebert Stiftung.
- Rot, N., Havelka, N. (1973). *Nacionalna vezanost i vrednosti kod srednjoškolske omladine*. Београд: Institut za psihologiju i IDB.
- Supek, R. (1973). *Društvene predrasude*. Београд: Radnička štampa.
- Turjačanin, V. (2004). Етнички стереотипи младих бошњачке и српске националности у Босни и Херцеговини. *Психологија*, 37(3): 357–374.
- Шуваковић, У., Петровић, Ј. (2010а). Етничка удаљеност студената Универзитета у Београду и Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици. *Социолошки годишњак бр. (5)*: 213–228.

Прилог

Графикон 1. Упоредни приказ скорова етничке дистанце према етничким групама у истраживању 2009. и 2012. године спроведеном на популацији студената Приштинског

универзитета, испитивању дистанце међу студентима Универзитета у Београду 2010. године и истраживању на популацији студената Универзитета у Нишу 2013.

Jasmina S. Petrović, Slobodan M. Miladinović

THE PROFILE OF ETHNIC DISTANCING AMONG THE STUDENTS AT THE UNIVERSITY OF NIS

Summary: Starting from the stance that a periodic determination of social distance is one of possible ways to more accurately learn about the capacity of a community for integrative and developmental processes, and about the existence of manifest and latent social and political relations that lead in the opposite direction, as well as how to determine the development level of democratic political culture, social distance among the students of the University of Niš was examined. This paper presents the findings of the research on social distance towards the members of twelve nations, including the members of the constituent peoples of the former Yugoslavia (SFRY). The survey was conducted on a representative sample of students (subcluster type), using the Bogardus scale modified according to the experience of the studied population.